

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу
Головкової Маріанни Михайлівни
«Кордоцентрична парадигма соціокультурної свідомості
в естрадній пісенній культурі західної української діаспори»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 03 – Гуманітарні науки
за спеціальності 034 – Культурологія

Дисертаційне дослідження Маріанни Головкової присвячено виявленню світоглядних аспектів української естрадної культури, а саме кордоцентричної парадигми, яка характеризує сутнісну площину її образно-емоційного наповнення. Виходячи зі світоглядно-культурологічного спрямування дослідження, даний аспект тісно пов'язаний із суспільно-історичними, соціальними та психологічними факторами розвитку української естрадної пісенної культури на її різних етапах.

З огляду на це, показово, що дисертантка розглядає розвиток естрадної пісенної культури під кутом зору різних хронологічних періодів, які визначають сутнісну трансформацію естрадного мистецтва і, водночас, характеризують первинний ментально-світоглядний інваріант, який постає стрижнем в процесі оновлення зовнішніх ознак естрадної культури.

Дисертаційне дослідження виконане в межах комплексної теми наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв «Культурно-мистецькі практики і процеси в дискурсі сучасного наукового діалогу» (Державний реєстраційний № 012U003133).

Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (282 найменування), загальних висновків, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 201 сторінок, основного тексту – 147 сторінок.

Розділ 1 дисертаційного дослідження Маріанни Головкової вирізняється ґрунтовністю та високим рівнем опрацювання матеріалу. Авторка демонструє системний підхід до аналізу джерел, уважно вибудовує історіографічне тло й переконливо обґрунтовує власні термінологічні позиції,

що свідчить про глибоке занурення в проблематику та зрілість наукового мислення. До цього ряду можна віднести визначення, що «кордоцентрична парадигма соціокультурної свідомості є набором концепцій або шаблонів осмислення одного з архетипових принципів української культурної ментальності та української ідентичності – кордоцентризму, що відображає світоглядний аспект соціокультурного життя та загальні тенденції розвитку соціальної культури представників української діаспори» (С. 68), спираючись на ґрунтовну теоретико-методологічну базу дослідження, а саме філософські роздуми про «філософію серця» Г. Сковороди, наукові праці Я. Гнатюка, П. Куліша, П. Юркевича, Д. Чижевського, С. Ярмуся та ін.

Позитивною рисою дослідження постає та обставина, що окремі аспекти, розглянуті в ньому, не замикаються, власне, на структуральному аналізі, а виводяться в площину різноаспектних компаративних проєкцій, які дають змогу досягнути об'єкт і предмет дослідження крізь призму комплексного аналітичного дискурсу.

Вагомим дослідницьким внеском Маріанни Головкової є детальний аналіз факторів, які сприяли розвитку української естради впродовж минулого століття. В цьому контексті характерними є фокусування уваги здобувачки на виявленні питомих відмінностей у розвитку української естради та естради діаспорного зарубіжжя, що є основним змістом розділу 2, в якому досліджено естрадну пісенну культуру західної української діаспори крізь призму кордоцентризму як архетипового принципу української ментальності. Досліджуючи ці відмінності, здобувачка акцентує увагу на суспільно-історичних та ідеологічних передумовах, які зумовили різновекторність мистецьких уподобань видатних виконавців (Б. Весоловського, С. Гумініловича, Квітки Цісик тощо), сформували їх світоглядні та мистецькі парадигми. Саме в цьому ключі розглядається і феномен кордоцентризму, який постає однією із важливих складових естрадної культури західної української діаспори.

Аналізуючи специфіку розвитку естрадної культури закордонної української діаспори, дисертантка слушно констатує різномірні і досить

строкаті умови, які простежуються в країнах Європи та Америки, характеристики північноамериканської культури, представленої США і Канади (С. 69–75).

У зв'язку з цим дуже цікавими є спостереження, присвячені діяльності Квітки Цісик як однієї з найцікавіших представниць української естради зарубіжжя. Розглядаючи її творчість, Маріанна Головкова звертає увагу на декілька дуже цікавих моментів, які дозволяють по-іншому поглянути на біографічні аспекти творчості видатної виконавиці. Так, зокрема, аналізуючи її початковий етап творчості у розділі 2, дисертантка звертає увагу на специфіку взаємодії творчих уподобань видатної виконавиці із тими жорсткими умовами мистецької конкуренції, яка простежується у 80-90-х роках ХХ ст. в Америці (С. 105–106). У висновках до розділу 2 дисертантка зазначає, що «кордоцентризм у виконавській творчості Квітки Цісик виражається у розкритті глибокого духовного світу; унікальному мистецькому пошукові, що спрямований на збереження національних традицій, у поєднанні з новими тенденціями в мистецтві, здатності передавати почуття через музику, робити її надзвичайно вражаючою і запам'ятовуючою для слухачів, знайомих з українською культурою, або тих, хто вперше зустрічається з цією традицією» (С. 115).

З огляду на це, важливим фактором даної роботи можна вважати аналітичну сфокусованість на тих питаннях, які тривалий час, або не розглядалися ґрунтовно, або ж були представлені лише побіжно в різних публікаціях науково-публіцистичного характеру. Це вкотре засвідчує наукову цінність і новизну дослідження Маріанни Головкової як такого, що виводить аналітичні параметри наукового дискурсу на новий інформативний рівень. Не менш важливою постає зосередженість дисертантки в роботі на тих моментах, які розкривають взаємозв'язок естрадної культури з різними аспектам культурологічної та мистецтвознавчої проблематики, зокрема, спостереження здобувачки, висловлені на сторінках стосовно різних аспектів виконавської та композиторської практики, які характеризують еволюційний етап розвитку української естради на теренах зарубіжжя (підрозділ 2.2.).

Особливої уваги заслуговує розділ 3, присвячений аналізу культуротворчих і комеморативних практик естрадної пісенної культури українців зарубіжжя, які вирізняються високим аналітичним рівнем і демонструють комплексний підхід до осмислення функціонування пісенної культури в діаспорному середовищі. Тут авторка переконливо доводить, що естрадна пісенна творчість західної української діаспори є не лише мистецьким явищем, а й важливим механізмом культуротворення, збереження історичної пам'яті та репрезентації національної ідентичності в умовах еміграції. Особливо цінним є виокремлення кордоцентризму як творчої основи ментальних структур, що визначають і стилістику, і зміст, і сценарії культурної діяльності діаспорних музичних спільнот. Авторка демонструє, як через пісенну творчість відбувається закріплення колективних спогадів, родинних наративів, символічних образів Батьківщини, а також формування нових ідентифікаційних моделей, що виникають у транснаціональному просторі.

Дисертантка формує чіткі, логічно структуровані та переконливо аргументовані висновки, демонструючи здатність поєднати складні соціокультурні процеси з теоретичними засадами кордоцентризму. Її аналітичні положення ґрунтуються на ретельно зібраному матеріалі, міждисциплінарному підході та глибокому розумінні специфіки української діаспорної пісенної культури, що забезпечує високий рівень наукової достовірності та концептуальної цілісності отриманих результатів. Оригінальним в даному випадку є авторська полеміка щодо естрадної пісенної культури, яка, будучи складником масової художньої творчості, по-новому актуалізує кордоцентричну парадигму в соціокультурній свідомості сучасної західної української діаспори, переосмислює й адаптує її ключові смисли відповідно до змін української ментальності, що відбуваються під впливом як зовнішніх (глобалізаційних процесів, взаємодії з інокультурним середовищем, мультикультурності нового етапу еміграції), так і внутрішніх чинників (суспільно-політичних трансформацій в Україні – від Революції Гідності та порушення територіальної цілісності до початку відкритої фази

збройного протистояння та російсько-української війни). Такий міждисциплінарний підхід надає дослідженню наукової значимості та відкриває нові можливості для подальших студій у галузі музичної культурології.

Слід відмітити позитивні моменти, які характеризують дослідження Маріанни Головкової як поліаспектну працю, в якій вперше розглянуто закономірності, що визначили магістральний вектор розвитку української естрадної культури впродовж багатьох десятиліть.

Робота є самостійно виконаним дослідженням, побудована за хронологічним принципом, відповідно до етапів аналізу проблематики дослідження. Кожен з розділів дисертації змістовно презентує окремий аспект, пов'язаний з висвітленням предмета, об'єкта та завдань дослідження.

Водночас, поряд з позитивними моментами, варто відмітити також і *певні недоліки*, зокрема:

1. В деяких випадках у дисертаційному дослідженні переважає наративний тип викладу матеріалу, в більшій мірі відповідний монографічному, а не дисертаційному типу дослідження. В окремих випадках бракує певних смислових узагальнень, які дають можливість резюмувати спостереження. Йдеться не про висновки, які якраз досить ґрунтовно представлені в кожному з розділів дисертації, а саме про проміжні узагальнення, які дають можливість скорелювати викладені спостереження відповідно до аналітичних параметрів, окреслених завданнями дослідження.

2. Доцільно було б також застосувати в окремих випадках певні різновиди інфографіки, пов'язані з хронологічними аспектами, а також тими жанрово-стильовими особливостями, що характеризують конкретні етапи розвитку естрадної пісенної культури західної української діаспори.

Втім, незважаючи на викладені спостереження, слід відмітити, що вказані зауваження не мають принципового характеру і жодним чином не впливають на високу оцінку здійсненої роботи Маріанни Головкової.

Основні положення і результати дисертації викладено у 17 наукових публікаціях, із них 6 статей у виданнях, включених до переліку наукових

фахових видань України, розділ колективної монографії, 1 – стаття у періодичному науковому виданні, проіндексованому у базі даних Scopus, 9 праць апробаційного характеру. Усі наукові публікації є одноосібними, окрім 1 публікації, що індексується в наукометричній базі Scopus, де проведено аналіз наукових джерел, присвячених вивченню впливу технологічного прогресу на формування світогляду сучасної людини.

У процесі перевірки дисертації та наукових публікацій, опублікованих за темою дисертації, порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дисертація містить науково обґрунтовані результати, і постає завершеним дослідженням, яке розкриває один із раніше невисвітлених актуальних і вагомих ареалів вітчизняної музикознавчо-культурологічної проблематики. Структура і зміст дослідження повністю відповідають вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Це дає підстави для присудження Маріанні Михайлівні Головковій наукового ступеня доктора філософії за спеціальності 034 – Культурологія.

Рецензент:

**кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри музичного мистецтва
Київського національного
університету культури і мистецтв**

Ігор ТИЛИК

